

Анализ на „Писмо“ от Никола Вапцаров

15.12.2019, 22:05 ч.

АНАЛИЗ НА „ПИСМО“ ОТ НИКОЛА ВАПЦАРОВ

1. ЛИРИЧЕСКИЯТ МОТИВ И ХУМАНИТАРНИТЕ ТЪРСЕНИЯ НА ВРЕМЕТО

Основната тема на стихотворението „Писмо“ е същата, която разработва пролетарската поезия от 20-те години насетне – светът е устроен зле, затова старият свят трябва да бъде разрушен и на негово място да се построи нов – по-добър и по-справедлив. Свят, в който хората ще живеят щастливо. Или както се изразява лирическият герой – „това е песен“. Но за разлика от своите предшественици – Христо Смирненски и Гео Милев – Вапцаров представя прехода от стар към нов свят по съвсем друг начин.

За Смирненски и Гео Милев желаната промяна трябва да настъпи **обективно**. Разрушаването на стария свят е закономерен процес, който се налага от самия ход на историята и от насъбраната енергия на гнева. Революцията и изграждането на новия свят са също така обективни процеси – след заклинателната формула „Да бъде ден!“ или „Септември ще бъде май!“, светът се сътворява сам в своето по-справедливо (Смирненски) или по-разумно (Гео Милев) състояние. При Вапцаров както разрушаването на стария свят, така и изграждането на новия не са зависими от външната страна на битието и от обективния ход на историята. Според неговата поезия промяната ще настъпи не когато дойде новото сътворение, а когато се появи новата **вяра**. С други думи, както статуквото, така и промяната са **субективни** категории, присъщи на всеки човек поотделно. В стихотворението „Писмо“, както и в останалите творби от „Моторни песни“, границата между стария и новия свят преминава между две състояния на човека – когато е бил лишен от вяра и когато е придобил вяра.

Това убеждение определя и начина, по който е построена творбата. Нейната задача не е да покаже в категориите на митологичното мислене противопоставянето между двата свята и така да обоснове закономерното разрушаване на единия и изграждането на другия. Задачата на Вапцаровото стихотворение е да убеди събеседника в нуждата от вяра. След като състоянието на света зависи единствено от субективното състояние на човека – има ли той вяра, или не – тогава няма нищо по-естествено от това да се помъчиш да убедиш своите близки, че и те трябва да повярват в това, което така чудодейно е променило твоя живот. Ситуацията прилича много на тази от времето на ранното християнство – унижените и оскърбените роби трябва да повярват в новото учение, защото по този начин животът им ще се промени коренно. А тази промяна ще настъпи, защото човекът ще се сдобие с три изключително важни ценности – **вяра, надежда и любов**. Във Вапцаровото стихотворение трите изграждат идейния гръбнак, около който се строи цялата убеждаваща стратегия на пишещия писмото. В момента, когато момчетата са били неориентирани, тези три ценности са им били отказани – „**Ти помниш ли как в нас / по-лека-лека / изстиваха последните надежди / и вярата / в добро / и в човека**“; „**И после... после / някаква омраза / се впиваше дълбоко във сърцата**“. Няма вяра, няма надежда, няма любов... За да се промени

светът, човекът трябва да си върне вярата, надеждата и любовта. В това се мъчи да убеди своя събеседник както условният автор на условното писмо, така и поетът Никола Вапцаров, написал стихотворението си както за читателите от своето време, така и за онези от бъдещето.

2. КОНФЛИКТЪТ КАТО СБЛЪСЪК НА ЦЕННОСТИ

Така поставена, темата на стихотворението закономерно въвежда в основния конфликт. Той не е свързан с противопоставянето между стария и нови свят, между богати и бедни, между насилници и потиснати. Конфликтът в „Писмо“ е вътре в душата на човека и се изразява в противопоставянето между **вяра** и **неверие**. Тук също откриваме някои характерни отлики от поезията на предходниците.

При Смирненски и Гео Милев, и особено в поемата „Септември“, вярата е свързана със старите и новите божества. Оказва се, че не хората са отговорни за това, че им липсва вяра. Тя им е отнета, защото са били излъгани. И тук се появява закономерният въпрос – „**Кой излъга нашата вяра?**“. Помним, че той звучеше и при Ботев в „**Моята молитва**“. И при Ботев, и при Гео Милев обаче това е вярата в старите божества – не само свещенослужителите ѝ са се оказали лъжливи, но и самите божества са представени като фалшиви идоли. И според Ботев, и според Гео Милев изходът е в появата на ново божество – не богът на лъжците, на безчестните тирани, не идолът на глупците и на човешките душмани, а богът на разума, защитника на робите (Ботев) или вярата, носена от поети и философи, сочещи пътя, по който земята може да се превърне в рай.

При Вапцаров вярата не е външна, носена от истински или фалшиви богове, проповядвана от искрени или лъжливи уста. За него вярата е състояние на самия човек. Тя е **лична**, индивидуална. Човекът трябва да поеме своята лична инициатива за собствения си живот, както и за живота на общността. Колективната вяра, реализирана като масов устрем на „**тълпите**“ и „**масата**“, се е превърнала във всекидневния нравствен ориентир на всеки човек поотделно, който трябва да осмисли живота си в съпоставка с висшите ценности.

На практика това означава, че конфликтът между вяра и безверие, с който се сблъскваме в „Писмо“, не е външен, а вътрешен. Безверието се проявява не защото някой е откраднал или излъгал „**нашата вяра**“, а защото самият човек не е готов за нея, не е способен да я почувства. Той все още не е осмислил живота си, а вече е хванат в неговия капан. Тази неподготвеност на човека да почувства вярата е въведена основно чрез внушенията за младост и незрялост – „**А бяхме млади, / бяхме толкоз млади!**“ или „**Й беше рано, беше много рано...**“. Очите на незрелия са слепи, те не могат да видят красотата на света, сърцето на безверника е изпълнено с омраза, душата му е разкапана, поривът за живот е изчезнал. Само когато очите отново се отворят посредством вярата, когато поривът за живот се трансформира в една клокочеща борба, а сърцето се изпълни с любов, вярата може да изпълни човека и да го преобрази. Да преобрази не само него, но и целия свят. Тогава и смъртта не е страшна, защото не се възприема като тление, като порив към самоунищожение, а като смърт-раждане, подобно на пшениченото зърно, което загива в земята, за да се появи клас, съдържащ много нови зърна. Това е смърт съзнателна, саможертвена – не животинска, а смърт песен.

3. ЛИРИЧЕСКИЯТ ГЕРОЙ КАТО МЯРА ЗА ЧОВЕШКОТО

Проблемът за вярата е в основата на най-същественния въпрос, който поезията на Вапцаров

иска да реши – какъв трябва да бъде „**човекът във новото време**“. За Ботев и Вазов истинският човек е онзи, който пази завета на отечеството, националния идеал, който е готов е да се бори за свободата във всички смиели на тази дума. За Пенчо Славейков „**человекът**“ се определя от съвестта, от творческия порив, от нравствената сила да се противопостави на житейските изпитания и Съдбата. За Вапцаров човек е онзи, който може да преодолее животинското в себе си, онзи, който престане да бъде „**този субект**“ – озлобен, изпълнен с омраза и чувство за безсилие: „**Като някакви животни в клетка / светкаха / очите жадно / и търсеха, / и молеха пощада**“. За човека, лишен от вяра, животът е неспирна борба за хляба. Животът вече не е *моят* живот, а Животът, който ме дебне, за да ме вкара в капана си.

За Вапцаров определението „**човешко**“ е свързано е преодоляването на злобата, на разкапването, на отчаянието. На *безверието*. Човекът може да придобие човешкото си качество само чрез вярата. Само тя може да го издигне над всекидневната борба за хляба, над мизерията, над тъмните страсти. Човекът след *проглеждането* е напълно различен от объркания момък в началото. Той вече не е сляп за красотата, сърцето му не е изпълнено със злоба, а с любов и готовност за саможертва, душата му не е разкапана, а бодра, отчаянието, което го е тласкало към самоубийство, вече го няма. Но и още нещо – човекът, лишен от вяра, е *самотен*, откъснат от целостта на света, от истинско съпричастие с общността. Неговата изолираност увеличава още повече отчаянието му, както и неспособността му да се противопостави на „**капана на живота**“. Само човекът, способен да изгради *общност*, е в състояние да се почувства у дома си сред враждебния свят наоколо. Ето откъде идва поривът на лирическият герой да напише писмо до своя приятел от младини. Общността на младежкото приятелство, което е свързало момчетата заради споделената им съдба, трябва да прерасне в общност на общата вяра – „**Но ний деляхме сламения одър / и тебе чувствам нужда да разкажа / как вярвам аз и колко днес съм бодър**“. Тази вътрешна нужда от общност е онова, което мотивира автора на писмото да изрече своя страстен апел към приятеля. Апел, е който да го убеди, да му подари своето дълбоко убеждение, че единственият път за спасение на човека е в споделената вяра.

4. ОБРАЗЪТ НА СВЕТА, СЪЗДАДЕН ОТ СТИХОТВОРЕНИЕТО

Стихотворението „*Писмо*“ е изградено по модела на речевото действие „*апел*“. Това е такъв вид *убеждаваща реч*, при който говорещият не се стреми да постави и осмисли даден проблем от всичките му страни, както това се случва при рефлексията, или пък да постави този проблем като две възможности за избор, от които да се намери правилната, както постъпва казусът. Апелът иска да убеди събеседника в една истина, в която самият говорещ страстно вярва. Посредством апела той се стреми да спечели общност от съмишленици, последователи, сродни души. Ето защо начинът, по който ще се търси убеждението, е насочен преди всичко към чувствата, а не толкова към разума. По този начин ще бъде изграден и образът на света. И тъй като такъв чувствен образ на света се изгражда главно в митологията, стихотворението на Вапцаров по необходимост използва митологични образи, които, както знаем, винаги се появяват в контрастни двойки.

Светът, нарисуван в писмото до приятеля, е категорично разделен по оста на времето на минало, настояще и бъдеще. В миналото животът на лирическият герой е лишен от вяра, в настоящето тя вече съществува, а бъдещето е именно това, в което се вярва. Лишеният от вяра свят е *грозен*, защото очите на човека вече не са в състояние да видят неговата *красота* – „**А там – високо във небето, / чудно / трептяха пак на чайките крилата. / Небето пак блестеше / като слюда, / простора пак бе / син и необятен, / на хоризонта пак полека-лека / се губеха**

платната / всяка вечер / и мачтите изчезваха далеко, / но ние бяхме ослепели вече.“ В този свят владее *омразата*, а не *любовта*. И тази омраза постепенно обхваща целия живот - „Като гангрена, / не, като проказа / тя раснеше, / разкапваше душата, / тя сплиташе жестоките си мрежи / на пустота и мрачна безнадеждност, / тя пъплеше в кръвта, /тя виеше с закана...“. Този свят е обхванат от вечния *студ* - „с главите си ще счупим ледовете“, в него слънцето е похитено и хоризонтът е *тъмен*.

В противоположния край на тези опозиции изниква прекрасният свят на живота, изпълнен с вяра. *Слепотата* ще бъде победена от *проглеждане* - „И то ще ни повърне Филипните / и едрите звезди / над Фамагуста, / и радостта / помръкнала в сърцето, / и мъртвата ни обич към машините, / и синята безбрежност на морето, / където вятъра на тропика се чувства“. *Студенината* ще бъде прогонена от *топлината* - „Машината ритмично / припява / и навява топла вера“. *Омразата* ще бъде победена от *любовта*, а *безсмислието* - от *смисъла*: „Да знаеш ти живота как обичам! / И колко мразя / празните / химери...“. *Мракът* ще бъде прогонен от *слънцето* и ще настане най-сетне денят, в който хората могат да живеят щастливо - „И слънцето на хоризонта / тъмен, / да, нашто / ярко / слънце / ще просветне.“ Дори смъртта вече е различна. Това не е безнадеждната смърт на разкапването и гниенето, а смъртта на устремения към слънцето Икар - „И нека като пеперуда малка / крилата ми / опърли най-подире. / Не ще проклинам, / няма да се вайкам, / защото все пак знам, / ще се умира.“. Животът вече не звучи като скучна и монотонна проза, а като *песен* - „Но да умреш, когато / се отърсва / земята / от отровната си / плесен, / когато милионите възкръсват, / това е песен, / да това е песен!“.

Както си спомняме, тези митологични образи на света съпровождат българската поезия още от Възраждането. Да не говорим за поезията на модернистите, както и за тази на пролетарските поети. При всички тях обаче основните митологични мотиви са свързани с *обективния* свят, докато при Вапцаров те имат подчертано *субективен* характер. Един и същи свят, една и съща реалност изглеждат напълно различно в зависимост от това с какви очи се гледа. Най-точно този мотив е изразен в едно от другите стихотворения на Вапцаров от „Моторни песни“ - „Сън“: „**Работех пак в завода. А пък то / уж същия завод, машини същи, / но частите им блеснали - злато! / И ставите им някак по-могъщи.**“. В тази вяра на Вапцаров, че само вътрешното убеждение може да промени света, се крие и една от най-съществените слабости на комунистическата идея, така, както е разбрана и пропагандирана от него - нейната *утопичност*.

5. МЯСТОТО НА „ПИСМО“ В КУЛТУРНАТА ИСТОРИЯ

Поезията на Вапцаров преживява много перипетии във времето. В началото нейната модерна образност и авангардност не е приемана дори в общността на хората, споделящи комунистическите идеи. Те все още са под влиянието на романтическата поезия на Смирненски и експресионизма на Гео Милев. Затова и творбите му са били познати и обичани в един доста ограничен кръг от приятели и съмишленици. По-късно обаче, особено след саможертвената смърт на поета, тя е превърната от тоталитарната критика в своеобразна икона, използвана за пропагандни цели. Като такава е преподавана и в българските училища. В жизнения опит на 2-3 поколения българи обаче нейната утопичност стана очевидна. Стана ясно, че светът не може да се промени само от субективната вяра на човека. Нито светът се е преобразил в едно по-добро място, нито саможертвата бе само „песен“, нито пък хората са станали напълно равни, защото се

оказа, че има и по-равни. Тази безспорно хуманистична поезия беше превърната в средство за манипулация, за създаване на нова несправедливост. Затова, оценявайки безспорния хуманистичен заряд на Вапцаровата вяра, не бива да изпускаме из очи и нейната обратна страна. Да осъзнаем, че вярата е необходима като връзка на личността с високите ценности на човешкото, като двигател за постигане и съхраняване на човешкото достойнство, но не бива да вярваме *сляпо*. И да помним, че Вапцаров постави слепотата откъм тъмната страна на света.

@bgmaterials.com